

Begiradak literatura gorpuzten: Iholdi eta Xola.¹

Gema Lasarte (EHU/UPV)

Sarrera

Genero indarkeriaren kontzeptualizazioaz luze aritu gara narratibaren kapituluari egindako sarreran, beraz, bi kontu eranstearekin aski izango delakoan helduko diogu ipuingintzaren kapitulu honi. Gogoratuko duzue esaten genuela Pierre Bourdieu soziologo frantsesaren hitzak aintzat harturik, indarkeria sinbolikoan hezten garela borondate eskemen gaineratik, hau da, jakintza duen kontzientziatik at dauden sumatze eta hautemate mekanismoak lagun. Indarkeria sinbolikoa hautemateko modu inkontziente bat begirada bera izan daiteke. Testu honek garatuko duen begirada hain justu begirada normatiboa edo arauemailea da. Ikuskera modu hau kritika feministak emakumeak bere gorputzarekin izandako esperientzian kokatu du, “ medida por la forma en que las mujeres perciben cómo su propio cuerpo es percibido por el sujeto de deseo para el cual ellas son objeto” (Venegas Medina, 2007:204). Begirada honek bizi-bizirik dirau publizitate alorrean, modan... Hain da kaltegarria gaztetxoak galbidean jartzen dituela anorexia edota bulimia gaitzen ondorioz. Sarreratxo honen ostean, irudien boterearen gainean arituko gara, irudien botereari eta identitate eraikuntzari lotuko

---

¹ Kapitulu hau Granadan 2011ko azaroaren 30ean XII Congreso Internacional de la Sociedad Española de Didáctica de la Lengua y la Literatura: La investigación en didáctica de la lengua y la literatura: Situación actual y perspectivas de futuro biltzarrean aurkeztu zen komunikazioan oinarrituta dago.

gatzaizkio ondoren eta azkenik, begirada arauemailea deseraikitzeke literatur pertsonaia batzuk aztertuko ditugu: Iholdi eta Xola.

Irudien boterea

Emakumearen gorputzaren historia anakroniaz eta anomaliaz osaturiko paradoxa zerrenda da eta horrekintxe, hain zuzen, jantzi behar dugu gure ikaslea, horrekintxe gorputzen hasiko dugu txiki txikitatik euren identitate gatazkatsuaren norabidea. Emakumearen historiak objektu gisa gehiegizko ikusgarritasuna edo hiper-ikusgarritasuna du, hau da, begiratzeko objektu edo gizonaren zerbitzurako edertasun espazioa da, baina subjektu bezala ikusezina da. Historian subjektu bezala ez gaude, izan ere, diskurtso maskulinoa izan baita emakumea zer eta zein den esan duena. Beraz, emakumearen gorputzaren subjektibitatea zulo bat da, absentzian eta ukazioan oin hartzen duena.

Horrela aitor genezake oraindik orain gure jendartean badela ordena sinbolikoa gizonezkoen agintea eta nagusitasuna ezartzen duena. Hegemonia hau hainbat erakundek elikatzen dute: sendiak, eskolak... Eta jendarteratzerakoan, gizonezko eta emakumezko nortasun egituretan barneratzen da kultur ekoizpenari esker (Amurrio, 201:122). Horrela, genero indarkeria lotua dago gizonezkoen nagusitasuna bermatzen duten erakargarritasun eredu femenino eta maskulinoetan jendartearen iruditerian. Genero desberdintasunaren gako garrantzizkoenatarikoa egun emakume eta gizonezkoen gorputz identitate nahiz irudi ezberdinean indartzean legoke (Eteban,

200:206). Lourdes Méndezek (2002: 134) diosku, emakumezkook oraindik orain jendartean gure gorputzen bidez aurkeztu ahal izateko arauak bete behar izaten ditugula.

Egun jendarteak emakumearen gorputzarentzat egokitzat jotzen dituen baloreak argaltasuna, edertasuna eta gaztetasuna dira eta hauek ez dira zerutik bedeinkazio gisa heldzen diren doaiak. Eguneroko jardunean kultu eta derrigorrezko betekizun obsesibo bihurtu dira, are gehiago, jendartearen aginte ekidinezina bilakatu dira, izan ere, itxura eskakizun hau saihesturik emakumeak identitatea baliogabetua sentitzen du eta porrot pertsonalaren beldur da, askotan ondorio larriekin gainera.

Naomi Wolfek dio (2001:17) feminismoaren kontrako eraso bortitza eta gu aurrez aurre gaudela, emakumearen garapena edertasunaren mitoaren peskizan geldiarazteko asmoz. Wolfek edertasuna moneta sistemaren antzekoa dela dio, ekonomia guztien antzera politikoki ezarria eta gainera Mendebalean gizonezkoen nagusitasuna mantentzeko egundoko eragina duena. Egileak dio edertasunaren mitoa ez dela itxura kontua, jarrera bat agintzen duela baizik. Materia estetikoan gailentzen diren baloreek edertasuna ondasun bilakatzen dute, ondasun hau kapital sinboliko bihurtzen da, gerora kapital sozial eta ekonomiko izateko (Bourdieu, *apud*, Venegas Medina 2004:201). Horrela lan mundu urbanoan sartuta dauden emakumeek euren diru sarreren herena edertasuna mantentzearen xahutzen dute nahitaezko inbertsioa irizten baitiote.

Zer egin genezake irakaskuntzan dihardugunok emakumeon gehiengoak eta jendarteak oro har onarturiko irudi mediatizatu hau deseraikitzeke? Irudi hauei bizkarra eman, emakumeok batak besteari begiratu, belaunaldietako elkartasuna bilatu, subkultura

femeninoan edertasun irudiak bilatu, emakumeen biografiak bilatu, isildutako heroien historia ezagutarazi. Alternatibak bilatu. Suspertzen ari diren ereduak (Del Valle, 2002) kausitzen ahalegindu. Eta, batez ere, begiratzen ikasi eta mendeetan emakumea desira objektu bezala ikusteko tradizioari men ez egin, historian behingoz subjektu gisara ernaltzen hasteko.

Begiradak eta identitate eraikuntza: Iholdi eta Xola

Txiki txikitatik ikasten dugu begiratzen eta gizonezkoen eredu interesgarriak ikusten. Batetik, arestian genion modura, publizitateak emakumea megaikusgarri egiten du eta bestetik, historiak emakumea ukatu egiten du eta ezohiko kontraesan horrek sortzen duen nahastean hezten dugu begirada. Horrela, publizitatean gizonezkoek kotxe bat erosten dutenean, edota besterik gabe kolonia bat, emakume objektu bat eskaintzen zaie kotxearekin batera etxeratzeko; emakumeok, demagun, barruko arropa erosi behar dugunean ere, emakumeen ditxosozko desirazko begirada horiek jasotzen ditugu pantailatik, erosle subjektuak eta objektu desiratuak helburutzat gizonezkoen soa topatzea dutelarik; ohikoak dira ere atergabe ikusten ditugun etxeoandreaken irudia eta *superbooma*-rena ere egundoko takoiekin lan exekutiboa egitera doana eta etxera etorritakoan di-da batean dena txukun eta garbi jartzen dakien emakume sinesgaitzarena. Gorputz mediatiko hauek identitate sorgailuak edota antisorgailuak dira eta eguneroko jaki.

Horrekin gutxi balitz Disney gorputzen ekoizpen eskaintza ere begi bistakoa da. Disneyren gorputz idealizatuak gure txikien iruditegian barrabas belarra baratzean zabaltzen den antzera hedatu ohi da. Horrela ohikoa da emakumezko protagonistaren liraintasuna normalizat hartzea, edota gizonezko protagonistaren paregabeko sendotasuna, ahaztu gabe gaiztoaren itsusitasuna eta hauek laguntzen dituztenen ergelkeria. Diferentziazio-mosaiko izugarri honek rol jakin batzuk nahitaez desiratzeko nahiak areagotzen ditu (Moguel&Amar, 2004:72). Telebista, bideo jokoak, ordenagailuak, irudi eta estereotipo sorgailuak dira, kasurik gehienetan emakumea desirazko objektu gisara hiperbisibilizatzen dutenak, baina emakumea subjektu modura ukatzen dutenak. Dakusagun andrea ederra, gaztea eta argala da.

Eta berriro beste galdera bat. Zer egin behar du eskolak dilema honen aurrean, batez ere, gorago aipatu dugun arazoa gaindimentsionatzen denean? Telebistak irudiak ekoiztu eta kontzeptuak deuseztatzen ditu, horrela abstrakzioak egiteko gaitasuna atrofiazten du eta horrekin batera adimen gaitasuna (Sartori, 18998:47). Irudiaren hegemonia honek gaztetxoei eragozten die bere buruekiko, besteekiko, eta inguratzen duen jendartearekiko, oro har, gogoetatsua izateko gaitasuna (Sánchez Blanco, 2006:42). Irudi zaparrada honetan estereotipoak elikatzen dira, begirada hezten da eta behatu normatiboa sustatzen da. Irakaslea, hasiera batean, behinik behin, dauden estereotipoez mintzatuko da, pantailan nahiz literaturan azaltzen diren estereotipoez, eta rol hauek iraultzeko aukera izango du aztergai desberdintasuna deseraikitze aldera (Lasarte, 2004).

Oso komenigarria da hori burutu ahal izateko, *speculum*² begirada saihesten duten egileen hautua egitea. Begirada hori gorputz eraikitzailea dateke eta gorputza, batez ere, literatur pertsonaietan haragitzen da, beraz, literatur pertsonaien osaketari erreparatu behar diogu. Izan ere, literatur pertsonaien bidez estereotipoak haustea proposa daiteke, horretarako, beste gauzen artean, begirada polifonikoa baietsiz eta begiratzeko eginiko objektuaren rola deseginez. Begiraldi atsegingarriaren ideia haustea da kontua. Zentzu honetan eredu aldizkako aldeko apustua egiten duten egileen aukeraketa egiteaz gain interesgarria da zinez eta fedez autobiografiaren hautabidea egitea. Autobiografia hauetan egileek, emakumeak asko, protagonistaren gorputzasunari behatzen diote gertakizunak eta aldarteak esplikatzen. Hitz bidez genekuske bizi den gorputz baten egiazko presentzia. “Ese mirar y volver a mirar hacia una misma tiene como objeto el recuperarse, el volver a ser, o más bien ser por primera vez algo propio, ajeno a las miradas de otros” (González Bastos, 2004:370-371).

Begirada zigortzailetik urrun, emakume idazleak ez du sinesten esaten dena eta bere kabuz hasten da egiazko bere izaera idazten. Gorputzaren edota hizkuntzaren bidez hitza hartzea ezinbestekoa da subjektu izateko. Benetako iraultza bere kabuz hitz egiteko gaitasunean eta erabakian letzake (González Bastos, 2004: 370-1). Literatur pertsonaiak kontatuak eta ikusiak dira eta era berean hitz egiten dute. Hona iritsitakoan, interesgarria litzateke, ikasleriari hitz eginaraztea. Araudi estetikoaz zer dakiten arakatu. Begirada arauemaileak eskakizun dituen argaltasuna, edertasuna eta gaztetasuna aztertu behar ditugun literatur pertsonaietan noraino garatzen diren edota ukatzen diren ikusi behar dugu. Ariketak proposatu ikus dezaten telebistan, liburuetan, inguru hurbilean,

supermerkatuan, parkeetan, nahiz etxean antzematen ditugun emakumeak noraino betetzen dituzten araudi estetikoak. Hitz egin. Hitz egin behar da. Gorputzaren eraikuntza sinbolikoa auzitan jarri behar da, zalantzan jarri behar da ideologiek izenpetutako eta irudi moldeatuekin eraikitako gorputz sinbolikoa. Ilasleak begi onez harturiko emakume erreferenteak bistaraztea komeni da: izebak, amonak, andereñoak, horrela, eredu bat izan daitezke ikaslearentzat eta emakume gisa begira edo ikus daitezke erreferente hauetan (Altube Vicario, 2001:102).

Begirada normatibo hau desagiteko Bernardo Atxagaren³ Xola eta Maria Asun Landaren⁴ lholdi literatur pertsonaiak aztertzea proposatzen dugu eskolan. Lan honek begirada perspektiba didaktikotik lantzea proposatzen du, lehenik eta behin beraz, begirada kontzeptuaren inguruan mintzatuko gatzaizkie ikasleei, gerora modu praktikoan lantzeko, helbururik behinena ikasleek begiratzen ikastea izanik. Marko teorikorako kontzeptu aski jarri ditugulakoan, lan praktikoari ekingo diogu. Lehenik eta behin Xola eta lholdi ondo ezagutu behar dituzte ikasleek horretarako literatur pertsonaia hauek agertzen diren ipuinak irakurriko dira behin eta berriz. Oso modu ezberdinak erabiliko ditugu ipuinak irakurtzeko: taldean, bakarka, iruzkinak eginez, ahots goraz. Xola eta lholdi hain ondo ezagutuko dituzte gelako beste bi izango balira bezala tratatuko dituztela.

lholdi

---

3 Idazlearen inguruko informazioa www.atxaga.org

4 Idazle honen inguruko informazioa www.mariasunlanda.net

Maria Asun Landak sortu duen literatur pertsonaiarik ezagunena da Iholdi. 1988an agertu zen estreinakoz izen bera daraman ipuin bilduman, 2000n berriro *Amona zure Iholdi* argitaratu zuen eta hantxe ere agertu zen, 2003an *Marina* ipuina protagonizatu zuen eta 2005ean berragertu zen *Haginak eta hilobiak* ipuinean. Landaren literatur garapenean *Iholdi* ipuinaren argitalpena inflexio gune bat izan zen. Liburuak 16 mikronarrazio ditu itxuraz oso xumeak, zehatzak eta iradokitzaileak. Mari José Olaziregi literatur kritikariak (1999) dio euskal literaturari *Iholdi* estetica posmodernoagoa erantsi ziola minimalismoaren ezaugarri propioekin. Olaziregik Landa lan etapa honetan, Katherine Mansfield edo Raymond Carver ipuingileekin alderatu izan du. Hauek zuten motzerako, iradokizunerako, argazki narrazioetarako gaitasuna aurkitu izan dio Olaziregik Erreterian jaiotako idazleari.

Iholdi literatur pertsonaiak emakumearen estereotipoekin hautsi egiten du, haustura hau gainera konstante bat da Landaren ipuingintzan, beti ere, bazterretan elikatzen diren pertsonaiak ekartzen dituelako erdigunera: aitonak, amonak, neskatilak, mutikoak, emakumeak, adimen urrikoak edota arazo fisikoak dituztenak. Hauek denak jendartean pribilegio handirik ez dutenak dira, baina Landaren kontaktetan indar handia hartzen dutenak. Sortzen dituen identitateak eta ahotsak normaltasunetik ez dute edaten, kasu batzuetan gainera, periferietan bizi diren literatur pertsonaiak dira, Foucaulten terminoa erabiliz, espazio heterotopikoetan bizi direnak, *Txan Fantasmako* (1984) Karmele kasurako.

Literatur pertsonaia hauek lehen pertsonan hitz egiten dute eta barru-barruko sentimenduak adierazteko beharra dute. Landak, emakume idazle garaikide askoren

antzera, memoria darabilkigu hari narratibo modura emakumeei ukatutako iragana berreraikitzeke. Horrela intimismoa eta memoria hondar-teknika ditu Landak egunerokotasunaren esanahia txertatzeko literatur pertsonaien identitateen eraikuntzan.

Maria Asun Landaren literatur pertsonaiengan eginiko sarrera motz honen ostean, eta bere aldizkako identitateen eraikuntza ezaugarritzat harturik, Iholdirekin lan egiteko sekuentzia didaktikoa proposatuko dugu. Lan hau Lehen Hezkuntzan egitea proposatzen da 9 urtetik gorakoekin.

Lehenik eta behin egilea ezagutuko dugu, lehen esan bezala, bere web orrialdean sartuko gara. Idazleaz hitz egingo dugu, zer iradokitzen digun, bere ipuinen izenburuek zer adierazten diguten. Zer den gehien gustatu zaiguna, bere ile gorria, bere hitzak, orrialdearen formatua.

Behin egilea ezaguturik Iholdi ezagutuko dugu eta arestian esan lez, haren gutunak, harek idatzitako ipuinak irakurriko ditugu. *Amona zure Iholdin*, Iholdik hildako amonari gutun bat idazten dio sekretu bat kontatzeko. *Marinan* Iholdik eskolarako idazlan bat idatzi behar du maistrak eskatuta, azken aldian gertatu zaion gauzarik garrantzitsuena kontatuz. *Haginak eta Hilobian* 2004ko Eskolarteko Ipuin lehiaketarako ipuin bat prestatzen du Iholdik. Hiru lan hauen irakurketak eskolan begiratua lantzeko ez ezik testu ezberdinen idazketan sakontzeko balioko digu: gutuna, idazlana eta ipuina beti ere neska baten adimenetik idatzita. Sarreran esan dugun bezala, xedea Iholdi ondo ezagutzea da. Iholdiren papera ere antzezpen gisara lan daiteke eskolan hobeto ezagutzeko asmoz.

Irakurketen ostean, marrazkiak aztertuko ditugu, lholdiren marrazkiak hormetan jarriko ditugu. Esan behar da lholdi euskarazko bertsoetan Asun Balzolak marraztu duela eta gaztelerazkoetan Elena Odriozolak. Mari José Olaziregik *Behinola* 2n esan zuen Asun Balzolarekin teknika berritzaileak, esperimentalismoak, zehaztasunak eta poesia, Landaren poetikaren esplizitazio estetikoak zirela. Guri irudikapen hauetarik gehien interesatzen zaiguna, lholdi begirada espektularretik urrun azaltzen dena da. lholdi subjektua eta ekintzaren eragilea da eta ez du zer ikusirik jendarteak edertasunerako ezarritako kanonarekin. Irakurketen ostean eta Alzolaren marrazkiak denon artean komentatu ondoren, ikasleei eskatuko zaie lholdi marraz dezaten irudikatu duten bezalaxe. Oso interesgarria izango da bakoitzak lholdi nola margotzen duen ikustea, estetikaren araudiak hausten dituzten aztertzea. Zer ulertzen duten edertasunaz. Gizen edo mehar marrazten duten.

Behin Asun Alzolak eta eurak nola marraztu duten ikusi eta eztabaidatu ostean, lholdiren egileak nola ikusi duen arakatuko dugu, zein ezaugarriekin jantzi edota hornitu duen. Landak autobiografiaren aldeko teknika erabili du, lholdi idazten edota marrazten jarri du, hitz batean, niaren eraikuntzan. Landak barruranzko begirada bat ezarri dio lholdiri, eta lehen ahotsaz lagundu du autoezagutzaren bidaia egiten. Bidaia honek bi bide ditu: lehena barruranzkoa bere baitarat, eta bigarrena kanporanzkoa, jendarteak ezagut dezan. Horixe egiten du lholdik bere txikitasunean. Begirada berarentzat da. Autoaurkikuntza eta autokontzientzia begirada da eta behatu horretatik aurkezten da subjektu antzera jendartera eta ez objektu bezala. Begiratu hau era berean kanpotik eginiko begiradaren zuzenketa edota ezabaketa izan daiteke. Inork ez du desiratzen lholdi garaia, liraina, ona, bihozbera eta zoragarria delako. lholdi neska-mutilentzat

erakargarri diren ezaugarri maskulinoak eta Landak maisuki baikor bihurtzen dituen ezaugarri femeninoen ezkontza da. Iholdi azkarra, ausarta eta sentibera da.

Hurrena ikusi beharko dugu Iholdi beste literatur pertsonaiek nola ikusten duten. Literatur pertsonaien harremanak aztertu ondoren, berak bere burua nola ikusten duen aztertuko dugu, azkenik Iholdik besteak nola ikusten dituen ikasteko. Begiradaren norabide hauen guztien azterketan interesgarria da, batez ere, ikasleen begirada aztertzeko balioetsiko dugulako. Horrela jakinaraziko zaie begirada anitz dagoela, eta begirada horiek hain zuzen laguntzen dutela gure identitatea gorpuzten, begiraden auto-kudeaketa auto-estimua ariketa izan daitekeela ere jakitun egingo ditugu.

Amona, zure Iholdi ipuinean begirada gurutzaketa ezin interesgarriagoa gertatzen da. Ipuin honetan, Iholdi bezain inportantea den literatur pertsonaia dago, Iholdiren hildako amona: zerutik begirik kendu gabe begiratzen diona eta laguntzen duena. Cristine Nöstlingerren *Querida abuela... tu Susi* edo Peter Härtlingen *La abuela* gogorazten dizkigu. Amona azkarrak eta sendoak nehon egon badira ere, adinaren eta zahartzaroaren ikusezintasunari aurre egiten dioten amanoak. Adineko protagonisten eraikuntza bezain inportantea da azterketa, telebista mundutik desagertu direlako. Beraz, Iholdi mintzagai dugunean, bere amonaz hitz egin behar dugu derrigorrez. Zer da Iholdirentzat bere amona? Eta gure amona guretzat zer da? Modu bakarra da maite dituzten emakumeen figurak ikusarazteko eta gerora emulatu nahi izanez gero emulatzeko. Iholdiren amona zeruko trafikoko arduraduna da. Oso lanbide inportantea. Iholdik esaten digu bere amonak zerutik dena ikusteko ahalmena duela, bere begirada indartsua, babeslea, konplizea eta laguna delako.

Iholdik zerura begiratzen du, zerura eta eskuartean duen gutunera. Gutunaren korapilo guztia sekretu bat da. Sekretua lotua dago bere lehengusu Martinek egiten dion txantaiarekin. Martinek ere Iholdi begiratzen du, begiratzen du irribarre arraro batekin eta begiratu sasijakintsu batekin ere, Iholdik badaki Martinen behatua txantaia eta hegemonia adierazlea dela. Martinek Iholdiri aurkitu duen egiazko pistola zahar bat erakusten dio. Iholdi ikaratu egiten da eta irakasleari esatearekin mehatxatzen du. Orduan Martinek gogorarazten dio Iholdiri bere sekretu bat ezagutzen duela: Iholdik batzu-batzutan ohean pixa egiten du. Martinek polizi eta lapurretan jolastera gonbidatzen du Iholdi tramankulu zaharrarekin. Iholdik asebetetzen du Martinen nahia beldur baita bere sekretua, pixarena, lau haizeetara ikastalde guztiaren aurrean barreiatzeko. Txantaia honetan Landa estereotipoez mintzo zaigu. Martinek esaten dio Iholdiri pistolarekin jolasteko, koldarra ez izateko, ez izateko oilanda bat neska guztien antzera. Eta puntu honetan Landak erabakitzen du begiradak eta rolak iraultzea eta amonaren izaeraz baliatzea horretarako. Iholdik bere amonari idazten dio. Iholdik idatzi egiten du. Pentsatu egiten du bere baitan. Eta amonak zeru goienetik pistola desagerrarazteko aholkua ematen dio, botatzeko gordeta dagoen txabola zaharraren ondoan pasatzen den erreka handira eta inor ez dela konturatuko bere desagertzeaz. Eta hori egiten du Iholdik. Desagerturik pistola, txantaiarako tresna, Martinen so hegemonikoaren norabidea aldatu egiten da, izan ere, Iholdik pistolaren aztarnarik ezean sekretua kontatzearekin mehatxatzen baitu mutikoa. Iholdi oso harro sentitzen da Martini aurre egiteagatik eta batez ere bere amonarekin, izan ere, amonak beti laguntzen baitio.

Maskulinitatearen aurkezpenak (polizia-lapurren arteko jolasak, Martin beti abenturak asmatzen, joko gaiztoak proposatzen) eta feminitatearen aurkezpenak (pentsatzen ariko zara seguru aski, zergatik mehatxatzen ninduen Martinek, eta zergatik isilarazten eta zergatik ninduen azpian) eskola praktiketan inskribatzen dira. Ipuinean ikusten dugun bezala maskulinitatea “femeninoa” oinperatzean oinarritzen da gorputzaren indarraren bidez (pixontzi), megasexualizazioaren bidez (kakati, oilanda). Horrela feminitatea araua onartzean eta gorputzaren gutxiagotasuna bere gain hartzearekin eraikitzen da. Eta kontu hauetan eskolak berebiziko indarra du, izan ere, Iholdiren beldurra ikaskideen aurrean pixontzi gisa aurkeztekoa da, parekideek bera gutxiestekoa. Baina, Iholdik ezetz esaten du eta Martini aurre egiten dio.

Testu guztian bestalde, gorputza une bakar batean agertzen da, Iholdik duen txiza ezin eutsiaren gaixotasunaren berri emateko. Horregatik deitzen dio Martinek pixontzi, eta maneatzen du Iholdik ez duelako klase guztiaren aurrean pixontzi gisa azaldu nahi. Kasu honetan gorputz gaixo bat agertzen zaigu. Eta gorputz akastunak begirada arauemaileak jasotzen ditu. Pixontzi hitza erabat gutxieslea dugu, eta ikasgelan lagun gaitzake gaixotasunez mintzatzeko, gaixotasunak nola ikusten ditugun, gorputzek izan ditzaketen akatsak, akatsak diren edo ez. Gure gorputzek akatsak dituzten. Zer diren guretzat akatsak. Indarkeriaren hizkuntzak epaitu, gutxietsi eta besteen izatea iraintzen du, euren emozioak eta ikuspuntuak txikituz, aniztasuna eta diferentzia ukatuz (Altube Vicario, 2001: 99). Urritasuna gutxieste eta iraingarri bezala aurkeztu beharrean, irakasleak ikasleek dituzten beste bertuteekin indartu beharko du. Iholdik arazo bat du, nahigabe pixa egiten du, baina seguruenik denboraren joanean konponduko da, eta konponduko

ez balitz ere, lholdi jakitun da eta badaki horri aurre egiten eta hori baino gauza inportanteagoekin bizitzen argia, azkarra eta ausarta delako.

Honaino iritsitakoan hitz egin eta hausnar genezake beldurra eragiten diguten begiradez. Zer da gure gorputzez gutxien gustatzen zaiguna eta zergatik? Hobeto esanda, jendarteari, gure ustez gure gorpuzkeran zer ez zaio gustatzen? Hitz egingo dugu gure gorputzaz, norberari gustatzen zaionaz eta jendarteak ikusteko kontu honetan duen eraginaz. Eta telebistan ikusten diren gorputzez nahiz Disney irudiez, baina batez ere, gure inguruan ezagutzen ditugun gorputz unatuez, itsusiez, gizenduez, zahartuez, indartsuez, azkarrez, medikalizatuez... eta gorputz ederrez.

Marina ipuina apenas landuko dugun. Ipuin honetan ere bada begirada interesgarririk. Gurasoen begirada lholdi txikia ikusiz, Marinarena lholdi heldu ikusten duena, lagun gisa, horregatik eskatzen dio Marinak lholdiri sekretu bat gordetzeko. Marinak esan zion lker bere neba ume bat zela, baina lholdi ez, aski adina zuela laguntzailea izateko.

Marina lholdi eta lkerren zaintzaile berria da. Egunero parkera joaten dira jolastera. Parke hartan zegoen txabolan topatu zuen Martinek pistola. Eta parkean Marinak egunero bisita bat izaten du. Mutil gazte bat etortzen zaio eta korrika bizian desagertzen da etorri orduko. Baina egun batean, gizon batzuk azaldu ziren, poliziak lholdiren irudirako, eta droga kontuez aritu ziren edota hori entzun zuen bederen lholdik. Marinak gizon hauekin izandako topaketa Marina eta lholdiren arteko sekretu handia bihurtzen da. Baina enkontru hori medio Marinak lholdiren zaintzaile eta laguna izateari utzi egiten dio, joan egiten baita.

Ipuin honetan desirako begiradak nabarmentzen dira. Marinak, handitan ileapaintzailea izateko asmoa du eta Iholdiri agintzen dio koloreetako ilea jarriko diola “telebistan azaltzen diren neska lirainen antzera”. Ikasgelan berba egingo dugu telebistan azaltzen diren neska hain ederrez eta, bide batez, gure gustuko orrazkerez: motza, luzea, eroso... Zein kolore dugun gustuko. Badakigu duela gutxi arte ilea horaila zela desiratuena, baina orain araudi estetikoak ile beltza jarri du lehenengo postuetan rankinean. Ez horrela, ile gorria, trasgreditzailea izaten jarraitzen baitu, eta Iholdiri Marinaren ile gorria gustatzen zaio. “Oso ederra iruditzen zitzaidan, ile luze gorri eta kizkur antzekoarekin”. Bestalde, lehen esan bezala ipuinaren korapiloa parkean Marinak jasotzen dituen bisitetan indartzen da. Iholdik ikusten du Marinak bisita horiek baino zertxobait lehenago nola ateratzen duen ispilutxo bat, ezpainak marrazten dituen eta ilea nola askatzen duen. Behin mutila joandakoan, Marinak paperezko musuzapi bat ateratzen zuen ezpainak txukundu eta berriz ere goma batekin ilea motots batean jasotzeko. Esaten digu Iholdik mutila zelatan bezala nola hurbiltzen zen Marinarengana “Ez dut uste Marinarengan asko erreparatzen zuenik, ez dut uste kasu handirik ematen zionik Marinaren ezpain gorriei eta bere melena luze eta kizkurrari”.

Hezkuntza formala eta arautua bizitzaren eremu guztietako jardunean ideologiaren zerbitzura makurtzen da eta zentzu horretan gorputzaren esanahiak transmititzera mugatzen da. Horrela gure gorputzak sufrituz, maitatuz, pentsatuz, lan eginez, hitz batean, egoerak eta errealitateak ikusiz ikasten du. Ikusi berri dugun Marinaren errealitate honek umeekin zertarako preparamatzen garen galdetzerara generamatzake: zertarako dutzatzen garen, zertarako janzten garen, zertarako goazen ileapaindegira...

Marina eta mutilaren arteko enkontru honen inguruan egitasmo oso bat gara genezake. Zertarako apaindu? Helburua da emakumea desirazko begiradarako apaintzen dela deseraikitzea. Gure amekin hitz egin, argazkiak ekarri, ariketa hauek guztiak egitasmorako aberasgarriak suerta daitezke.

Azkenik, Iholdiren irudia aztertuko dugu, bere mototsengatik eta ausardiagatik Pipi Kaltzaluze dakarkigu gogora. Bartkyk (1988) botere patriarkalaren modernizazioa azpimarratzen du hiru eginkizun zentraletan oinarriturik subjektibitate femeninoaren eraikuntzan. Lehenik, gorputzaren neurrien konfigurazioaz mintzo da eta horretarako eragiten diren dieta, ariketa fisiko eta itxuraren adierazpenaz idazten du. Bigarrenik, gorputzaren jokabideaz hitz egiten du, non gizonezkoak askoz ere askatasun gehiago duten. Emakume askeak arau hauek hautsi egiten ditu, adibide gisa, eserita eta hanka zabalik agertzen den andrea. Azkenik, eremu apaingarriez eta kosmetikaz mintzatzen da Bartky. Esan genezake Iholdik tailuan, itxuraren eraikuntzan, gorputzaren jokamoldean nahiz apaingarrietan, kasu gutxi egiten diola araudi estetikoari eta horrexegatik aukeratu dugu lan honetarako begirada arauemailea alde batera utzi eta bere gorpuzkera nahierara aurkezten duen literatur pertsonaia femeninoa delako.

Azkenik, *Hilobiak eta Haginak ipuinean*, Landak Iholdi ipuin bat idazten eta bere lagun Deo Gratiasekin izan duen bizipen bat partekatzen aurkezten digu. Horrela, berriro ere Landa idazkera autobiografikoaz Iholdiren barrualdea lehen pertsonaz husten eta munduaren aurrean baieztatzen aurkituko dugu eta, bidenabar, bere bizitza idazkeraren bidez ordenatzen.

Testu honek adiskidetasunaz eta heriotzaz hitz egiten du. Iholdik bere lagun Deo Gratias dakarkigu narraziora. Literatur pertsonaia honek testu honetan honaino esandako guztia laburbiltzen du: Deo begiraden batuketa bat da. So hauek dibergenteak dira. Iholdik esaten digu Deo bere bizilaguna dela eta kanpotik ikusita itxura arrunta duela, baina barrutik neska bat dela. Iholdik kontatzen du auzokoek Deogatik ez dela oso-oso gaizkiesaka dihardutela, kasu berezi bat dela, jaiotzez sinple samarra, eta bere amonak omen zion irakin bat falta zitzaiola eta Iholdiri hori gustatzen zitzaion, irakitearekin alderatzearena, asko gustatzen baitzitzaion amonak sukaldatzen zituen jaki goxoak.

Deoren aita hil zenean, dentista bera, Deok Iholdi sekretu baten jakitun egin zuen. Deo aitak lanean jasotako ehun bat haginaren jabe zen eta parkean bakoitza bere hilobitxoan lurperatzen ari zen. Udalekoak Deo jasotzera etorritakoan bere zaintzan hartzeko, Deo ez dago bere etxean eta desagertutzat jotzen dute, harik eta Iholdi agertzen den arte eta zuzenean parkera joaten diren arte.

Bukatzeko, ikusi dugu nola begiratu dioten Iholdiri Asun Balzolak, Maria Asun Landak eta nola begiratu dituen literatur pertsonaiak Iholdik. Begirada guztiek banan-banan sortzen dute literatur pertsonaia bakoitzaren izatea. Begiradak, zuhaitzen enborretako eraztunek zuhaitzaren adinaren eta gorpuztasunaren berriemaile diren bezala, izakiaren identitatearen adierazle ere badira. Baina nola ikusten du Iholdik bere burua? Hasiera-hasieratik ikusi dugu Iholdik begiratu guzti-guztiak galbahetik pasatzen dituela, pentsatu eta hausnartu egiten dituela, azkenik, berea propioa onartzeko eta horrela bere munduaren aurreko lekua baieztatzeko. Martinen begirada zalantzan jartzen du, bere

gurasoena txikia ikusten dutelako ez du maite eta Marinarena eta Deo Gratiasea onartzen ditu lagun gisa begiratzen dutelako.

Lehenago esan dugu identitateen osaketa gorputzetik eta gorputz horrekiko begiradaz eraikitzen dela. Gorputz edota begirada horiek amarekiko edota bere iruditegian leku ona hartzen duten beste emakumeekiko harremanetan inskribatzen badira, aldizkako ereduak bilakatuko dira neskarentzat. Ez preseski kopiatzeko baizik eta emakume subjektu bezala begiratzeko, publizitate eta estereotipoen eruedetatik kanpo. Ez badiegu emakume interesgarrien paradigmarik eskaintzen neskei eskolan, gertatu litekeena da gizonezkoen ereduak hartzea ni ideal gisara, horregatik da lholdi hain interesantea, izan ere nesken interes askori erantzuten dielako eta maskulinitate puntu interesgarria duelako.

Xola

Sekuentzia didaktikoa lantzeko orduan Landarekin emandako urrats berberak emango ditugu. Lehenik, Bernardo Atxaga ezagutzen pittin bat ahaleginduko gara, bigarrenik, Xola agertzen den kontakizunak ondo leituko ditugu Xola ikaskide bihurtu arte. Irakurriko ditugu *Xolak badu lehoien berri* (1995), *Xolak eta basurdeak* (1996), *Xola eta Angelito* (2004), *Xola eta Ameriketako izeba* (2011).

Behin ipuinak irakurritakoan, lholdirekin egindakoaren antzera, aztertuko dugu marrazkilariak nola ikusi duen Xola eta halaber nola eraiki duen Atxagak literatur pertsonaia hau. Guk testu honetan bi kontu besterik ez ditugu aipatuko lholdirekin aipatu

dirrelako haririk nagusienak begiradaren lanketarako, eta areago, testu hau sobera luzatzen ari delako.

Xola aukeratu dugu genero unibertsala ekiditen duelako eta gainera femeninoa ere ez delako. Esan genezake Xolak baduela hibridotasun bat feminitatearen ezaugarri batzuk nabarmentzeko lagungarri dena eta tradizioz maskulinoak direnak zalantzan jartzeko balio duena. Literatur pertsonaia hau interesgarria da oso, animalia maskararen gerizan sexua zalantzan jartzen delako. Angelitok edota bere nagusiak Xolarekin aldi bakan batzuetan erabiltzen duen hitanoagatik dakigu Xola emea dela. Ez dago beste pistarik. Atxagak identitate binarioetarako joera oro deuseztatzen du, are gehiago, joko oso aberatsa agertzen da rolen nahasketa honetan. Ipuin batzuetan artzain txakur dotore gisa azaltzen dena besteetan arratoi zakur modura aurkezten zaigu.

Genero artean dagoen mugen ezabaketa hau, asko jorratu dute Monique Wittig edota Judith Butler teoriagile feminista posmodernoek beste batzuekin batera, eta beste gauzen artean pentsamendu berri bat, gorputz berri bat, besteekin alderatuta identitate berri bat nahi bada, generorik gabekoa, hitz gutxitan, entitate ontologiko berri baten esistentzia azpimarratu dute. Xolaren kasuan animalia eta pertsonaren arteko nahasketa gertatzen da. Xola txakur bat da zaunka egiten duena, baina era berean hitz egin eta hausnartzen duena.

Baina anbiguetate hau haratago doa, une batez, ez baita arratoi txakur bezala sentitzen lehoi bat bezala baizik. Jabetzen da bere ezaugarriak lehoi batenak direla, Oihaneko Erregearenak, alajaina. Ideia hau Atxagak *Xolak badu lehoien berri* ipuinean garatzen du.

Ipuin honetan Judith Butlerren generoen performatibitatearen kontzeptua eskaintzen da. Butler *performance* adieraz baliatzen da esateko generoa ikasi egiten dela, hau da, ikasten dugunaren baitan antzezten dugula eta azkenik gure generoa aktore gisa antzezten dugun rol bat besterik ez dela, aski litzatekeela deskodifikatzea edota beste berri bat ikastea genero berria eduki ahal izateko. Horrela generoak ikas edota desikas daitezke. Preciadok *Testo Yonqui* (2008) idatzi zuenean, bere haragitan bizi izan zuen egunero testosterona dosi bat injektatzearena eta pixkanaka generoa aldatzen joatearen bizipena genero berri bat atzeman arte: transgeneroa.

Kontua da Xolak lehoiez hitz egiten entzuten duela, indartsuak, boteretsuak, nobleak, beste edozein animalia menpe har dezaketenak direla. Orduantxe konturatzen da bera lehoi bat dela eta ez du gehiegi ulertzen zergatik jendeak arratoi txakurtzat hartzen duen. Erabakitzen du *Oihaneko liburua* irakurtzea lehoiak hobeto ezagutzeko eta bide batez bere burua hobeto ezagutzeko. Erabat konbentzituta hasten da lehoia izatearen *performancea* martxan jartzen. Parkea Xolarentzat oihana bilakatzen da eta txakurrak eta usoak erasotzen hasten da. Ohiturak aldatzen doa eta janaria lortzeko ehizari ekiten dio, zaunkaren ordean orro izugarri bat egiten hasten da. Une batez gorputza aldatzen ere hasten da, izan ere, bere ilaje zuriak ez du zer ikusirik felinoek duten ile horailarekin. Ilea tindatzen du Donna Harawayren *cyborg* kontzeptua, hau da, bakoitzak bere gorputza nahierara moldatzearena, martxan jartzen. Ispilura begiratzen duenean dagoeneko ez du ikusten arratoi txakur bat, lehoi ausart bat baizik.

Horrela Xola arratoi txakur izatetik oihaneko lehoia izatera pasatzen da, arazoa ordea bestelakoa da, jabeak, katuek, parkeko usoek eta parkeko amonek ez dutela lehoi bezala

ikusten arratoi txakur modura baizik. Ipuin honen bukaera oso diferentea izan daiteke izan ere *queer* teoria dakar, sexualitate eta genero "arraro"ez mintzo den teoria. Baina ipuin honetan ikusten da jendartea ez dagoela prest gorputz berriak, egun batetik besterako aldaketak edo nahasketak boteprontoan ametitzeko. Teoria aurretik badoa ere jendarreak postulatu posmoderno feministak bereganatzeko bere denbora behar duela argi dago.

Ondorioak

Lehenik eta behin begirada arauemailea lantzeko edo hobeto esanda birrintzen ikasteko, inportantea da eredu alternatiboen aldeko apustua egiten duten egileen hautu garbia egitea. Adibidez, interesgarria izan ohi da autobiografien aldeko apustua egitea. Askotan autobiografiak barrurantzko begirada lantzen dute. Monica González Bastosen hitzetan barrurantz behin eta berriz begiratzeak, batzuetan berregitea edo berriz izatea, edota estreinako izatea esan nahi du, baina besteren begiradapean egon gabe edota besteren desirazko soak harrapatu gabe.

Bigarrenik, gai honen inguruan ikasleekin hitz egitea ezinbestekoa da, araudi estetikoaren inguruan beldurrik gabe mintzatu behar da. Jakinarazi behar diegu gozoki pozoindu bat dela. Horretarako kanpo irudiak (mediatikoak) eta literarioak aztertuko dira besteen artean, eta begirada arauemaileak ezartzen dituen arauak betetzen diren ikusiko dira: argaltasuna, edertasuna eta gaztetasuna. Ariketak jarri behar dira ingurumariko emakumeen irudiak aztertzeko. Hitzari dimentsio handia eman behar zaio. Gorputzaren eraikuntza sinbolikoa goitik behera auzitan jarri behar da. Beste emakumeen ereduak

eman behar zaizkie, maite dituzten emakumeenak: amak, amonak; miresten dituztenak ezagutarazi, ereduak izan ditzaten non subjektu bezala ikus daitezkeen.

Subjektibitate femeninoaren eraikuntzan hiru kategoria aipatu ditugu gorputzera lantzeko orduan begirada arauemaitik eratorriak. Lehenik, neurri eta gorputzaren konfigurazioa izango genuke, horretarako dietak, soinketa eta aurpegiaren adierazpenen lanketak nahitaezkoak genituzke. Bigarrenik, gorputzaren jokabidea edota protokoloa, emakumeena askoz ere zorrotzagoa gizonezkoenarekin alderatuta. Azkenik, osagai kosmetikoetarako eta apaingarriei gorputzean uzten zaien espazioa ere aipatu beharko genuke. Aztergai izan dugun literatur pertsonaia, Iholdi, arau hauetatik oso urrun ikusi dugu.

Azkenik, Iholdik begirada arauemailearen apurketa eta araudi estetikoari jaramonik ez egitea proposatzen duen bezala, Xola haratago doa eta Judith Butlerrek *performancearen* bidez proposatzen zuen generoen arteko mugen disoluzioa iradokitzen du. Horrela arratoi txakurra oihaneko lehoi bilakatzen da performatibitatearen laguntzarekin. Kontua da jendartea begiratu arauemailean hezia dagoela eta nahitaezkoa dugula Landak proposatzen duen barruko edota norbanakoaren begirada lantzea. Irakasleon eginkizuna begirada hauek guztiak aurkitzea da eta ikasleriarekin hausnartzea jakitun egin ditzagun behatuen ekoizpena garela eta begiradak aldatuz gorputzak aldatzen doazela eta norberak hautatu eta gustuko duen gorputza bidaide ezinbestekoa dela jaiotzetik hil arte eginkizun dugun norabide identitarioan.

Bibliografía

- Amurrio Velez, Milagros et al. "Violencia de género en las relaciones de pareja de adolescentes y jóvenes de Bilbao", 44, *Zerbitzuan*, (2010). 121-134
- Altabe Vicario, Charo. "Educación para el amor, educación para la violencia". In: *Educación en femenino y masculino*. Ed. Blanco, Nieves, Universidad Internacional de Andalucía, (2001). 99-110.
- Bosch, Esperanza and Ferrer, Violeta. *La voz de las invisibles. Las víctimas de un mal amor que mata*. Madrid: Feminismos Clásicos, Cátedra, 2002.
- Bourdieu, Pierre. *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama, 2000.
- Del Valle, Teresa. *Modelos emergentes*. Madrid: Narcea, 2002.
- Esteban, Maria Luz. "Promoción social y exhibición del cuerpo". In: *Perspectivas feministas desde la antropología social*. Edit. Del Valle, Teresa. Madrid: Ariel Antropología, (2000). 205-242.
- _____. *Antropología del cuerpo*. Barcelona: Bellaterra, 2004.
- Galtung Johan. *Paz por medios políticos. Paz y conflicto, desarrollo y civilización*. Bilbo: Bakeaz, 2003.
- González Bastos, Mónica. "Lo que los cuerpos cuentan: sexualidad en las autobiografías (corporales) de mujeres". In: *Sin carne. Representaciones y simulacros del cuerpo femenino*. Edit. Arriaga Floréz, Mercedes eta al. Arcibel Editores y Grupo de Investigación Escritoras y Escrituras, (2004). 432-452.
- Imbert, Gérard. *Los escenarios de la violencia*. Barcelona: Icaria, 1992.
- Lasarte, Gema. Oral Communication: Los personajes de Mariasun Landa y la

construcción de identidades alternativas. Also available as an e-book:

<http://www.aepv.net/miniwebs/congresoLiteraturaInfantil/comunica/C7%20LOS%20PERSONAJES.pdf>. (2006).

Mendez Lourdes. "Cuerpo e identidad. Modelos sexuales, modelos estéticos, modelos identitarios". In: *Pensando el cuerpo, pensando desde un cuerpo*. Edit. Blanco Mayor Carmelo et al. Albacete: Popular Libros, (2002). 123-138.

Moguel, Carmen and Amar, Victor. "Cuerpos mediáticos. Cuerpos disneys". In: *Sin carne. Representaciones y simulacros del cuerpo femenino* (2004). 80-89.

Osborne, Raquel. *Apuntes sobre violencia de género*. Barcelona: Bellaterra, 2009.

Preciado, Beatriz. (2008). *Testo Yonqui*. Madrid: Espasa.

Sánchez Blanco, Concepción. *Violencia física y construcción de identidades*. Barcelona: Grao Biblioteca de Infantil 13, 2006.

Sartori, Giovanni. *Homo videns. La sociedad teledirigida*. Madrid: Taurus, 1988.

Venegas Medina, Mar. "Cuerpo, estética y poder. ¿La conjunción del simbolismo al poder de la sumisión? In: *Sin carne. Representaciones y simulacros del cuerpo femenino*, (2004). 227-245.

_____ 2007. "Mirada normativa del otro. Representaciones del cuerpo femenino y construcción de la identidad corporal a través de la experiencia del cuerpo como espacio de sumisión y resistencia". In: *Cuerpo de mujeres: miradas, representaciones e identidades*. Edit. Muñoz Muñoz, Ana María eta al. Granada: Feminae, (2007). 205-225. WOLF, Naomi. *The beauty mithe* (1991). Trans. *El mito de la belleza*. Barcelona: Emece Ediciones, 2001